10/08/2019

Ο Άγιος Άνθιμος, Μητροπολίτης Ουγγροβλαχίας και τα λειτουργικά βιβλία

/ Ορθόδοξες Προβολές

Ἡ συμβολή τῆς Ὀρθόδοξης Ἐκκλησίας τῆς Ρουμανίας στή διαμόρφωση καί τήν προώθηση τοῦ πολιτισμοῦ τοῦ ρουμανικοῦ λαοῦ ὑπῆρξε πολύ σημαντική. Ἕνας ἀπό τούς σημαντικότερους Ρουμάνους ποιητές, ὁ Μιχαήλ Ἐμινέσκου, ὀνόμασε τήν Ὀρθόδοξη Ἐκκλησία τῆς Ρουμανίας *«πνευματική μητέρα τοῦ ρουμανικοῦ γένους, ἡ ὁποία γέννησε τή γλωσσική καί τήν ἐθνική ἑνότητα τοῦ λαοῦ»* *[1]*.

Τά πρῶτα τυπογραφεῖα στή Ρουμανία ἔκαναν τήν ἐμφάνισή τους λιγότερο ἀπό μισό αἰῶνα μετά τήν ἐφεύρεση τῆς τυπογραφίας ἀπό τόν Γουτεμβέργιο (1455). Αὐτά λειτουργούσαν μέσα σέ Μοναστήρια ἤ σέ Ἐπισκοπικές Ἕδρες, ὅπως τό Τιργόβιστε (Târgoviște), Βουκουρέστι, Ἰάσιο, Μπουζάου (Buzău), Νεάμτς κ.ἄ. Οἱ πρῶτοι τυπογράφοι ἦταν κληρικοί, ὅπως ὁ ἱερομόναχος Μακάριος[2], ὁ διάκονος Κορέσι[3] , ὁ ἱερομόναχος Μητροφάνης καί πολλοί ἄλλοι. Ἀξίζει νά σημειωθεῖ ὅτι τό *Ἱερατικόν* τοῦ ἱερομονάχου Μακαρίου (1508), ἦταν τό πρῶτο τυπωμένο ὀρθόδοξο Ἱερατικόν στόν κόσμο.

Ξεχωριστή θέση στήν ἱστορία τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ρουμανίας κατέχει ὁ Μητροπολίτης Ἄνθιμος ὁ Ἴβηρας (1650 – 1716), ἕνεκα τῶν σπουδαίων τυπογραφικῶν καί πολιτιστικῶν του ἐπιτευγμάτων. Γεννήθηκε στὴν Ἰβηρία

(σημερινή Γεωργία) τό 1650. Τό κοσμικό του ὄνομα ἦταν Ἀνδρέας[4]. Ἀπό μικρή ἡλικία αἰχμαλωτίστηκε ἀπό τούς Ὀθωμανούς καί ἔζησε τά νεανικά χρόνια του στήν Κωνσταντινούπολη ὡς δοῦλος. Ἔμαθε νά μιλᾶ ἑλληνικά, ἀραβικά, σλαβικά καί τουρκικά[5]. Ἕνεκα τῆς σοφίας καί τῆς μόρφωσης πού εἶχε λάβει, ο Πατριάρχης Ἱεροσολύμων Δοσίθεος Β΄ Νοταράς πλήρωσε σημαντικό ποσό χρημάτων, γιά νά τόν ἐλευθερώσει. Φαίνεται πώς μετά τήν ἀπελευθέρωσή του παρέμεινε στήν Πόλη, ὅπου ἐκάρη μοναχός καί μετονομάσθη Ἄνθιμος.

Τόν Ἄνθιμο γνώρισε στήν Κωνσταντινούπολη ὁ Ἅγιος Νεομάρτυς Κωνσταντῖνος Μπρινκοβεάνου, ἡγεμόνας τῆς Οὐγγροβλαχίας, ὁ ὁποῖος καί τόν ἔφερε μαζί του στή Βλαχία, ἡ ὁποία κατέληξε νά εἶναι ἡ δεύτερή του πατρίδα. Τό 1691 ο Ἄνθιμος ἀνέλαβε τή διεύθυνση τοῦ Ἡγεμονικοῦ Τυπογραφείου Βουκουρεστίου, ὅπου καί ἐκτύπωσε τό πρῶτο βιβλίο, αὐτό μέ τίτλο *«Οἱ διδαχές τοῦ Βασιλείου τοῦ Μακεδόνος πρός τόν υἱόν του, Λέοντα»* *[6]*. Αὐτό τό ἔργο ἐκτυπώθηκε δαπάναις τοῦ Κωνσταντίνου Μπρινκοβεάνου, στόν ὁποῖον καί τό ἀφιέρωσε ὁ Ἄνθιμος.

Τό 1696 γίνεται ἡγούμενος τῆς Μονῆς Σναγκῶβ, ὅπου ἵδρυσε ἕνα νέο τυπογραφεῖο. Μέσα σέ μόνο πέντε χρόνια καταφέρνει να ἐκδώσει 15 βιβλία: 7 ἑλληνικά, 5 ρουμανικά, ἕνα σλαβονικό (Γραμματική τοῦ Μελετίου Σμοτρίτσκι), ἕνα σλαβο-ρουμανικό καί ἕνα ἑλληνο-ἀραβικό. Μεταξύ τῶν ἑλληνικῶν ἀξίζει νά σημειώσουμε τό *Ἀνθολόγιον* (1697), ἕνα ὀγκώδες βιβλίο μέ πάνω ἀπό 2000 σελίδες, τό ὁποῖο περιεῖχε ἀποσπάσματα ἀπό τά Μηναῖα, τό Ψαλτήριον, τό Ὡρολόγιον, τήν Ὀκτώηχον, τό Τριώδιον καί τό Πεντηκοστάριον. Ἀκόμα ἕνα σημαντικό ἔργο ἐκτυπωμένο στά ἑλληνικά εἶναι ἡ *Ὁμολογία Πίστεως τοῦ Πέτρου Μογίλα, Μητροπολίτου Κιέβου* (1699 – αὐτή ἦταν ἡ τρίτη ἑλληνική ἔκδοση).

Μεταξύ τῶν βιβλίων πού τύπωσε στή ρουμανική γλῶσσα ὑπενθυμίζουμε α) τό ἔργο τοῦ Ἕλληνα θεολόγου Μαξίμου Πελοποννησίου μέ τίτλο *Βιβλίο ἤ φῶς* (1699), τό ὁποῖο καταπολεμᾶ τίς βασικές λατινικές διδασκαλίες καί ἰδιαίτερα αὐτή τοῦ παπικοῦ πρωτείου, β) τά διδακτικά ἔργα *Χριστιανικές διδασκαλίες* (1700) καί γ) *Τό ἄνθος τῶν δώρων* (1701), καί τά δύο μεταφρασμένα ἀπό τά ἑλληνικά ἀπό κάποιον ἱερομόναχο ὀνόματι Φιλόθεο.

Τό 1701 ὁ Ἄνθιμος ἐκτυπώνει στό τυπογραφεῖο τῆς Μονῆς Σναγκῶβ τό ἑλληνο-ἀραβικό *Ἱερατικόν,* τό ὁποῖο εἶναι τό πρῶτο τυπωμένο βιβλίο μέ ἀραβικούς χαρακτῆρες. Αὐτή ἡ ἐκτύπωση ἔγινε μετά ἀπό παράκληση τοῦ Πατριάρχου Ἀντιοχείας Ἀθανασίου Γ΄ Dabbas (1686-1694, 1720-1724) γιά τίς ἀνάγκες τοῦ Πατριαρχείου[7].

Ὁ ἀκούραστος Ἱερομάρτυς Ἄνθιμος τύπωσε πολλά ἀκόμα λειτουργικά βιβλία, ἀλλά ὁ χῶρος δέν μᾶς ἐπιτρέπει νά τά καταγράψουμε ὅλα. Μποροῦμε τουλάχιστον νά

ὑπενθυμίσουμε μερικά ἀπό αὐτά, ὅπως τόν *Τόμο Χαρᾶς*[8] (1705) στήν ἑλληνική γλῶσσα. Αὐτό τό σημαντικό ἔργο ἀποτελεῖτο ἀπό περίπου 800 σελίδες καί περιείχε πέντε πολεμικές πραγματεῖες κατά τῶν Καθολικῶν. Ὁ τίτλος αὐτοῦ τοῦ ἔργου ἦταν:

Τόμος Χαρᾶς ἐν ᾧ περιέχονται

Αἱ ἐπιστολαὶ Φωτίου τοῦ ἁγιωτάτου Πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως,

Ἡ ἁγία καὶ Οἰκουμενικὴ ὀγδόη Σύνοδος,

Σημειώσεις τινὲς εἰς ταύτην τὴν ἁγίαν Σύνοδον.

Τὰ ἀντιῤῥητικὰ κατὰ τῆς ἀρχῆς τοῦ Πάππα τῆς Ρώμης, Νικολάου ἰατροφιλοσόφου,

Λόγος Μελετίου Ἀλεξανδρείας κατὰ τῆς ἀρχῆς τοῦ Πάππα.

Διάλογος ἱερομνήμονος μοναχοῦ μετά τινος ἑτέρου Μοναχοῦ κατὰ Λατίνων,

Τυπωθεὶς ἐν τῇ Ἐπισκοπῇ Ρημνίκου.

Ἡγεμονοῦντος τοῦ εὐσεβεστάτου ἐκλαμπροτάτου καὶ ὑψηλοτάτου αὐθέντου καὶ ἡγεμόνος πάσης Οὐγκροβλαχίας κυρίου κυρίου Ἰωάννου Κωνσταντίνου Μπασαράμπα Βοεβόδα.

Διὰ ἐξόδου καὶ ἐπιμελείας τοῦ μακαριωτάτου καὶ ἁγιωτάτου Πατριάρχου Ἱ ερουσολύμων καὶ πάσης Παλαιστίνης κυρίου κυρίου Δοσιθέου,

Παρὰ τοῦ θεοφιλεστάτου καὶ λογιωτάτου ἐπισκόπου Ῥημνίκου κυρίου Ἀ νθίμου τοῦ ἐξ Ἰβηρίας.

Ἐν ἔτει ᾳψέ, κατὰ Μῆνα Σεπτέμβριον.

Τό 1705 ἐκλέγεται Ἐπίσκοπος Ρημνίκου (Râmnic) καί στίς 28 Ἰανουαρίου 1708 Μητροπολίτης Οὐγγροβλαχίας. Ὁ Οἰκουμενικός Πατριάρχης Κυπριανός (1707-1709) ἀνεγνώρισε τήν ἐκλογή του καί ἡ ἐνθρόνισή του ἔγινε τήν Κυριακή τῆς Ὀρθοδοξίας (22 Φεβρουαρίου 1708) παρουσίᾳ τῶν Πατριαρχῶν Ἀλεξανδρείας καί Ἱεροσολύμων[9]. Ὡς ποιμενάρχης ἀνεδείχθη σπουδαῖος τυπογράφος, φιλόλογος, φιλομαθής, ταλαντοῦχος μεταφραστής καί γενικά φίλος τῶν γραμμάτων[10].

Ἀμέσως μετά τήν ἐνθρόνισή του μετέφερε τό τυπογραφεῖο Ρημνίκου στό Τιργόβιστε[11], τήν παλιά ἕδρα τῆς Μητρόπολης Οὐγγροβλαχίας. Ἐδῶ τύπωσε 18 βιβλία (5 ἑλληνικά, 1 σλαβο-ρουμανικό, 1 σλαβο-ρουμανο-ελληνικό καί 11 ρουμάνικα). Τό 1715 μετακίνησε τό τυπογραφεῖο ἀπό τό Τιργόβιστε στό

Βουκουρέστι, ὅπου ἐκτύπωσε στά ἑλληνικά ἕνα περίφημο ἔργο μέ τίτλο *Χριστιανικές καί πολιτικές συμβουλές πρός τόν ἡγεμόνα Στέφανο Καντακουζηνό* (1714-1716). Τό βιβλίο εἶναι ἔργο τοῦ ἰδίου τοῦ Ἀνθίμου, στό ὁποῖο χρησιμοποιεῖ πολλά χωρία τῆς Ἁγίας Γραφῆς καί διαφόρων Ἑλλήνων καί Λατίνων συγγραφέων. Στό τέλος τῶν συμβουλῶν ὁ Ἄνθιμος ἔγραψε προσευχές γιά τήν κάθε ἡμέρα τῆς ἑβδομάδας πρός τόν Θεό καί τήν Παναγία. Οἱ προσευχές πού ἀπευθύνονται στόν Θεό εἶναι ἐμπνευσμένες ἀπό τήν ἀκολουθία τοῦ Ἑσπερινοῦ καί τοῦ Ὄρθρου, ἐνῶ ἐκεῖνες πού ἀπευθύνονται πρός τήν Παναγία εἶναι γραμμένα ἀπό τόν ἴδιο. Τό μήνυμα πού θέλει νά μεταδώσει ὁ Ἅγιος Ἄνθιμος εἶναι ὅτι οἱ πολιτικοί πρέπει νά προσεύχονται συνεχῶς, γιά νά ἔχουν τή βοήθεια τοῦ Θεοῦ στά ἔργα πού ἐπιτελοῦν [12].

Τό τυπογραφικό του ἔργο[13] ἔληξε τό 1716, ὅταν ἔγκατέστησε ἕνα καινούργιο τυπογραφεῖο στή Μονή Ἁγίων Πάντων στό Βουκουρέστι (γνωστή ὡς Μονή Ἀντίμ), τήν ὁποία ἵδρυσε ὁ ἴδιος τό 1713-1715. Τό τελευταῖο βιβλίο πού ἐκτύπωσε ἦταν ἡ *Ἱερά Ἱστορία[14]* τοῦ Ἀλεξάνδρου Μαυροκορδάτου τοῦ ἐξ Ἀπορρήτων, πατέρα τοῦ πρώτου Φαναριώτη ἡγεμόνα τῆς Οὐγγροβλαχίας, Νικολάου Μαυροκορδάτου[15].

Ὁ τυπογράφος Ἀρχιερεύς Ἄνθιμος Οὐγγροβλαχίας κατάφερε, μέσα στά 25 περίπου χρόνια δράσης σέ ρουμανικό ἔδαφος (1691-1716), νά τυπώσει ἤ νά ἔχει τήν ἐπίβλεψη ἐκτύπωσης 63 βιβλίων[16]. Ὅσον ἀφορᾶ τή γλῶσσα ἐκτύπωσης, 30 ἦταν στά ἑλληνικά, 22 στά ρουμανικά, μία στα σλαβονικά, 9 ἦταν δίγλωσσα (6 σλαβο-ρουμανικά, 2 ἑλληνο-ἀραβικά καί 1 ἑλληνο-ρουμανικό) καί 1 τρίγλωσσο (ἑλληνο-σλαβο-ρουμανικό)[17]. Τό περιεχόμενο τῶν βιβλίων ἦταν ποικίλο: λειτουργικό, βιβλικό (Ψαλτήριο καί Καινή Διαθήκη), δογματικό, κηρυγματικό, διδακτικό γιά τόν κλῆρο, φιλοσοφικό κ.ἄ.

Ὁ Ἅγιος Ἄνθιμος ὁ Ἰβηρίτης ἐκτός ἀπό τό τυπογραφικό ταλέντο εἶχε καί τό συγγραφικό καί ρητορικό ταλέντο. Κάποια ἔργα του τυπώθηκαν, ὅμως ἄλλα ἔμειναν χειρόγραφα. Ἐκτός ἀπό τό προαναφερθέν ἔργο *Χριστιανικές καί πολιτικές συμβουλές πρός τόν ἡγεμόνα Στέφανο Καντακουζηνό,* ἔγραψε τρία ἔντυπα μέ ποιμαντικό χαρακτῆρα πρός τούς πνευματικούς τῆς χώρας.

Ὅμως, τό πολυτιμότερο συγγραφικό ἔργο πού ἄφησε ὁ Μητροπολίτης Ἄνθιμος εἶναι οἱ *Διδαχές*. Πρόκειται γιά 28 ὁμιλίες, κατά τήν περίοδο τῆς Ἀρχιερατείας του, σέ διάφορες Δεσποτικές ἑορτές, στίς Θεομητορικές ἑορτές καί σέ μερικούς Ἁγίους. Σέ αὐτές προστίθενται ἀκόμη 7 ὁμιλίες σέ διάφορες περιστάσεις (στήν ἐνθρόνισή του, 3 σέ ἐξόδιες ἀκολουθίες καί 3 περί ἐξομολογήσεως). Πρόκειται γιά ἕνα σπουδαῖο βιβλίο κηρυγμάτων, τό ὁποῖο καθιστᾶ τόν Μητροπολίτη Ἄνθιμο ἀνάμεσα στούς μεγάλους ἱεροκήρυκες τῆς Ἐκκλησίας. Δυστυχῶς οἱ *Διδαχές* του εἴδαν τό φῶς τοῦ τυπογραφείου ἀρκετά ἀργά, τό δεύτερο μισό τοῦ 19^{ου} αἰῶνα[18].

Τήν περίοδο τῆς Ἀρχιερατείας τοῦ Ἁγίου Ἀνθίμου ἡ Ρουμανία βρίσκεται ὑπό ὀθωμανική κατοχή, ἀλλά ἔχει τοπικούς ἡγεμόνες. Ὅμως, ἀπό τίς ἀρχές τοῦ 18^{ου} αἰώνα ἡ ὀθωμανική κυβέρνηση (Ὑψηλή Πύλη) ἀποφασίζει νά στέψει χριστιανούς ἡγεμόνες ἀπό τήν Κωνσταντινούπολη. Μέ τόν ἐρχομό τοῦ Νικολάου Μαυροκορδάτου στόν ἡγεμονικό θρόνο τῆς Οὐγγροβλαχίας, ξεκινᾶ μία νέα ἱστορική περίοδος γιά τίς ρουμανικές χῶρες: «ἡ περίοδος τῶν Φαναριωτῶν[19]» (1711-1821). Οἱ λόγοι πού οἱ Ὀθωμανοί προχώρησαν σέ μιά ἀλλαγή τοῦ καθεστῶτος εἶναι πολλοί καί διάφοροι, ἐπιδιώκοντας βέβαια τόν ἀποτελεσματικότερο ἔλεγχο τῆς Μολδοβλαχίας. Πρέπει νά λάβουμε ὑπόψη ὅτι αὐτή τήν περίοδο ὑπάρχει μία ἔντονη κοινή προσπάθεια τῶν χριστιανικῶν λαῶν τῆς ὀθωμανικῆς αὐτοκρατορίας νά ἀπαλλαγοῦν ἀπό τήν ὀθωμανική κυριαρχία. Γιά παράδειγμα, οἱ Ὀθωμανοί μαθαίνουν γιά τή συνεργασία τοῦ Δημητρίου Καντεμίρ (ἡγεμόνα τῆς Μολδαβίας) μέ τόν Τσάρο τῆς Ρωσίας, πρᾶγμα πού τούς ἐξοργίζει. Προβλέποντας τούς κινδύνους, οἱ Ὀθωμανοί πλέον ἀρχίζουν νά στέλλουν δικούς τους ἀνθρώπους πού νά μποροῦν νά ὑπηρετοῦν τά συμφέροντά τους.

Ἕνας ἀπό τούς λόγους πού ἡ Πύλη ἐπιλέγει νά τήν ἀντιπροσωπεύουν Ἕλληνες τοῦ Φαναρίου εἶναι ἡ ἐξτρεμιστική (φονταμενταλιστική) ἑρμηνεία τοῦ Κορανίου, σύμφωνα μέ τήν ὁποία οἱ γλῶσσες τῶν χριστιανῶν εἶναι «βρώμικες», γι΄αὐτό καί δέν τίς μαθαίνουν[20]. Ἐξ οὗ καί ὁ θεσμός τοῦ δραγομάνου, ὁ ὁποῖος ἀποτελοῦσε ἕνα στάδιο προετοιμασίας καί κατάρτισης γιά τούς ὑποψήφιους γιά τίς δύο θέσεις ἡγεμόνων Βλαχίας (μέ ἕδρα τό Βουκουρέστι) καί Μολδαβίας (μέ ἕδρα τό Ἰάσιο). Οἱ Φαναριῶτες ἡγεμόνες εἶχαν μεγάλη ἐξουσία ἀκόμη καί πάνω στούς κληρικούς, τούς ὁποίους μποροῦσαν νά διώξουν σύμφωνα μέ τά συμφέροντά τους. Γιά νά διατηρήσουν τή θέση τους, ἔπρεπε νά στέλλουν στήν Πύλη κάθε χρόνο ἕνα μεγάλο ποσό χρημάτων, αὐτό ὁδήγησε σέ ἕνα διπλό φόρο πού ἦταν ἀναγκασμένοι οἱ Ρουμάνοι νά πληρώνουν: τόν συνηθισμένο φόρο πρός τήν Πύλη καί τόν φόρο πρός τούς Φαναριῶτες[21].

Ὅλα αὐτά εἶχαν ὡς ἀποτέλεσμα τή δημιουργία μιᾶς ἀρνητικῆς στάσης ἀπέναντι στούς νέους ἡγεμόνες ἀπό το Φανάρι. Τό 1716 ξέσπασε ἕνας νέος πόλεμος μεταξύ

Ὀθωμανῶν καί Αὐστριακῶν. Κατόπιν ὁδηγιῶν ἀπό τήν Πύλη, ὁ Νικόλαος Μαυροκορδάτος ἔφυγε ἀπό τό Βουκουρέστι καί κατευθύνθηκε πρός τόν Δούναβη. Πῆρε μαζί του καί τόν Μητροπολίτη Ἄνθιμο. Ἐπειδή ὁ Ἄνθιμος εἶχε διαφωνίες μέ τήν πολιτική τοῦ Μαυροκορδάτου, τίς ὁποῖες καί ἐξέφρασε, ἐπέστρεψε στό Βουκουρέστι δηλώνοντας ὅτι δέν μπορεῖ νά ἐγκαταλείψει τό ποίμνιό του. Φτάνοντας στό Βουκουρέστι, μαζί καί μέ ἄλλους βογιάρους ἐκλέγουν ἕνα νέο ἡγεμόνα, τόν Πατράσκου Μπρεζοϊάνου.

Ἐπιστρέφοντας πίσω στό Βουκουρέστι, ὁ Νικόλαος Μαυροκορδάτος τιμωρεῖ τούς ἀντιπάλους του, μεταξύ τῶν ὁποίων καί τόν Μητροπολίτη Ἄνθιμο ἔτσι, κατηγορήθηκε ὅτι εἶχε μπλεχθεῖ σέ δολοπλοκία γιά τήν ἀπόσπαση τῆς Βλαχίας ἀπό τήν Ὀθωμανική ἀυτοκρατορία καί τήν ὑπαγωγή της στήν Αὐστροοουγγαρία, κάτι πού δέν ἦταν ἀληθινό[22]. Ὁ Μητροφάνης Γρηγορᾶς σημειώνει ὅτι ὁ Νικόλαος κάλεσε τόν Ἄνθιμο στήν αὐλή του ,καί ὅταν ἔφτασε, οἱ Ὀθωμανοί φύλακες τόν συνέλαβαν, του ξερίζωσαν τά γένια καί τά μαλλιά καί ἀφοῦ τόν βασάνισαν, τόν φυλάκισαν. Παράλληλα, ὁ Νικόλαος Μαυροκορδάτος ζήτησε ἀπό τόν Οἰκουμενικό Πατριάρχη Ἱερεμία Γ΄ τήν καθαίρεση τοῦ Μητροπολίτου, πρᾶγμα πού ὁ Πατριάρχης μέ τά μέλη τῆς Συνόδου ἔκαναν. Ἡ καθαίρεση ἤρθη στίς 8 Μαρτίου 1966 ἀπό τόν Οἰκουμενικό Πατριάρχη Ἀθηναγόρα[23].

Ὁ Ἄντον Μαρία ντέλ Κιάρο ἀναφέρει ὅτι ἐνῶ ἀρχικά ἡ τιμωρία τοῦ Μητροπολίτη ἦταν ἡ ἐξορία στή Μονή Ἁγίας Αἰκατερίνης τοῦ Ὄρους Σινᾶ, στό δρόμο οἱ στρατιῶτες τόν σκότωσαν καί πέταξαν τό σῶμα εἴτε στόν ποταμό Μαρίτσα (Ἕβρο), εἴτε στόν ποταμό Τούντζα (παραπόταμο τοῦ Ἕβρου)[24]. Δέν εἶναι γνωστή ἡ ἀκριβής ἡμερομηνία τοῦ μαρτυρίου του, ἀλλά σίγουρα ἦταν μετά τίς 22 Σεπτεμβρίου 1716, ἡμερομηνία κατά τήν ὁποία ὁ Μητροπολίτης Ἄνθιμος ἔβαζε γιά τελευταία φορά τήν ὑπογραφή του σέ ἐπίσημο ἔγγραφο[25].

Ὁ Ἅγιος Ἄνθιμος ὑπήρξε σπουδαία προσωπικότητα. Ὑπηρέτησε τόν ρουμανικό λαό μέ πολλούς τρόπους, ἰδιαίτερα μέ τό ἐκτυπωτικό του ἔργου. Μέ τίς μεταφράσεις τῶν λειτουργικῶν βιβλίων στή ρουμανική γλῶσσα συνέβαλε τεράστια στήν ὁλοκλήρωση τῆς διαδικασίας ἔνταξης τῆς τοπικῆς γλώσσας στίς λατρευτικές ἀκολουθίες. Ἡ λειτουργική γλῶσσα τοῦ Ἄνθιμου διατηρείται μέχρι τίς ἡμέρες μας, μέ ἀσήμαντες ἀλλαγές.

Ἡ Ἱερά Σύνοδος τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ρουμανίας στίς 21 Ἰουνίου 1992 ἐπιβεβαίωσε τήν ἁγιότητα τοῦ Μητροπολίτη Οὐγγροβλαχίας Ἄνθιμου Ἰβηρίτου, ὁρίζοντας ὡς ἡμέρα μνήμης του τίς 27 Σεπτεμβρίου.

Διακ. Ἀνδρέα Ματέι, *Ὁ Ἅγιος Ἄνθιμος, Μητροπολίτης Οὐγγροβλαχίας καί τά λειτουργικά βιβλία*, στὴν *«Ὀρθόδοξη Μαρτυρία» ἀρ. 118 (Ἄνοιξη-Καλοκαίρι 2019),* σ. 51-58.

---

[1] Mihai Eminescu, *Timpul,* 14 august 1882 στό «Opere», τομ. 13, Editura Academiei Române, București 1989, σ. 168-169.

[2] Ὁ ἱερομόναχος Μακάριος (1450/1455 – 1521) γεννήθηκε στή Σερβία καί ἔμαθε τήν τέχνη τῆς τυπογραφίας στή Βιέννη, στὸ τυπογραφεῖο τοῦ Andreas Toressani. Ἀκολούθως, ἐργάστηκε στὸ τυπογραφεῖο τοῦ πρίγκηπα Gheorghe Cernoievici στό Μαυροβούνιο. Μετά τό 1496 ἀναγκάστηκε νά ἐγκαταλείψει τό Μαυροβούνιο λόγῳ τῆς ὀθωμανικῆς κατοχῆς. Ἔτσι, ἦλθε καί ἔζησε στήν Οὐγγροβλαχία, ἡ ὁποία διατηροῦσε ἀκόμα τὴν ἐσωτερική της αὐτονομία. Ἐδῶ, μέ τήν ὑποστήριξη τοῦ τοπικοῦ βοεβόδα, Radu cel Mare, κατάφερε νά ἱδρύσει τυπογραφεῖο στὸ Τιργόβιστε ἤ στή Μονή Ντεάλου. Ὁ Μακάριος στήν Οὐγγροβλαχία ἐκτύπωσε τρία ἐκκλησιαστικά βιβλία στὴ σλαβονική γλῶσσα: α) Τό *Ἱερατικόν* (1508), μέ τίς τρεῖς βυζαντινές Θεῖες Λειτουργίες. Εἶναι ἡ πρώτη ἔκδοση ὀρθόδοξου Ἱερατικοῦ (ἡ πρώτη ἑλληνική ἔκδοση τοῦ *Ἱερατικοῦ*γίνεται τό 1526 στή Βενετία καί τή Ρώμη). β) Τήν *Ὀκτώηχο* (1510) περιλαμβάνοντας τίς ἀκολουθίες τοῦ α΄ ἤχου γιά ὁλόκληρη τήν ἑβδομάδα, ἐνῶ γιά τούς ἤχους β΄- πλ. δ΄μόνο τίς ἀκολουθίες Σαββάτου καί Κυριακῆς. γ) Το *Τετραευαγγέλιον* (1512), τό ὁποῖο περιλάμβανε τά τέσσερα Εὐαγγέλια μέ τήν κανονική τους σειρά. Το 1512 ὁ Μακάριος ἀνῆλθε στό Μητροπολιτικό θρόνο τῆς Οὐγγροβλαχίας (Pr. Prof. Dr Mircea Păcurariu, *Istoria Bisericii Ortodoxe Române – Compendiu [Ἱστορία τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ρουμανίας-Ἐπιτομή],* Ediția a II-a revăzută și întregită, Editura Andreiana, Sibiu 2009, σ. 171-172).

[3] Ὁ διάκονος Κορέσι εἶναι ἕνας ἀπό τούς σπουδαιότερους Ρουμάνους τυπογράφους. Γεννήθηκε στό Τιργόβιστε, ἀλλά ἐγκαταστάθηκε στό Μπρασόβ ὅπου ἐπιτέλεσε ἕνα μεγάλο τυπογραφικό ἔργο. Ἐκτύπωσε πολλά λειτουργικά βιβλία καί βιβλία κατηχητικοῦ περιεχομένου στά σλαβικά. Ἡ σπουδαιότητα τοῦ ἔργου του ἔγκειται στό ὅτι ἐκτύπωσε τά πρῶτα λειτουργικά βιβλία στή ρουμανική γλῶσσα. Γιά παράδειγμα ἐκτύπωσε τό *Ἱερατικόν* στά ρουμανικά τό 1570 καί ἀπό τότε ξεκίνησε ἡ διαδικασία τοῦ ἐκρουμανισμοῦ τῶν ἐκκλησιαστικῶν ἀκολουθιῶν, πού διήρκεσε περίπου ἕναν αἰώνα (Pr. Prof. Dr Mircea Păcurariu, *Istoria Bisericii Ortodoxe Române*, ὅ.π., σ. 173).

[4] Βλ. «Ἄνθιμος, Μητροπολίτης Οὐγγροβλαχίας», *Μεγάλη Ὀρθόδοξη Χριστιανική Ἐγκυκλοπαίδεια*, τ. 2, Στρατηγικές Ἐκδόσεις, Ἀθήνα 2011, σ. 479.

[5] †Calinic Botoșăneanul, Episcop-Vicar al Arhiepiscopiei Iașilor, *Sfinții – Mlădițe din Hristos (51 de Predici) [Οἱ Ἅγιοι – Κλήματα τοῦ Χριστοῦ (51 κηρύγματα)],* Editura Doxologia, Iași 2010, σ. 184.

[6] Βασιλείου τοῦ Ρωμαίων Βασιλέως, *Κεφάλαια παραινετικά ξς΄ πρός τόν ἑαυτοῦ υἱόν Λέοντα,* PG 107, XXI-LVI. Πολλοί εἰδικοί ἐρευνητές θεωροῦν ὅτι αὐτές οἱ διδαχές γράφτηκαν ἀπό τόν Ἅγιο Φώτιο, Πατριάρχη Κωνσταντινουπόλεως, ὁ ὁποῖος μερίμνησε μέ πολύ προσοχή γιά τήν ἐκπαίδευση τοῦ μέλλοντικοῦ Αὐτοκράτορα Λέοντος Στ' τοῦ Σοφοῦ. Ἐξάλλου, μέσα ἀπό τό ἔργο φαίνεται ὅτι ὁ συγγραφέας εἶναι ἄνθρωπος πού ζεῖ σύμφωνα μέ τόν νόμο τοῦ Θεοῦ καί ἐπιθυμεῖ ὅπως καί ὁ Αὐτοκράτορας Λέων νά κάνει τό ἴδιο. Τό ἀποτέλεσμα αὐτῶν τῶν καθοδηγήσεων εἶχαν σπουδαῖο ρόλο ἀφοῦ, ὁ Λέων συνέθεσε πολλά στιχηρά καί ἰδιόμελα τῶν ἐκκλησιαστικῶν ἀκολουθιῶν, ὅπως τά Ἕνδεκα Ἑωθινά Δοξαστικά τοῦ Ὄρθρου κ.ἄ. (*Conducătorul Creștin Înțelept – Vasile Macedoneanul, Împăratul Bizanțului – Învățăturile către fiul său, Leon cel Înțelept, Împăratul Bizanțului și Sfântul Antim Ivireanul Mitropolitul Țării Românești-Sfaturile creștino-politice către Domnitorul Ioan Ștefan Cantacuzino [Ὁ Σοφός Χριστιανός Ἡγέτης – Βασίλειος ὁ Μακεδόνας, Αὐτοκράτορας Βυζαντίου – Διδαχές πρός τόν υἱόν του, Λέοντα τόν Σοφό, Αὐτοκράτορα Βυζαντίου καί Ἅγιος Ἄνθιμος ὁ Ἴβηρας Μητροπολίτης Οὐγγροβλαχίας – Χριστιανικές καί πολιτικές συμβουλές πρός τόν Ἡγεμόνα Ἰωάννη Στέφανο Καντακουζηνό],* μετάφραση ἀπό τήν ἑλληνική στὴ ρουμανική γλῶσσα ἀπό τόν π. Daniel-Alexandru Bărîcă, Editura Basilica a Patriarhiei Române, Βουκουρέστι 2010, σ. 13)

[7] Βλ. Pr. Prof. Dr Mircea Păcurariu, *Istoria Bisericii Ortodoxe Române*, ὅ.π., σ. 207-208.

[8] Τό ἔργο εἰναι προσβάσιμο στήν Ψηφιοθήκη τοῦ Ἀριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης: http://digital.lib.auth.gr/record/126591?ln=el

[9] Pr. Prof. Dr. Mircea Păcurariu, *Predici,* Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București 2000, σ. 438.

[10] Βλ. †Gherasim, Arhiepiscopul Râmnicului, *Viața Sfântului Martir Constantin-Vodă Brâncoveanu și a celor împreună pătimitori cu dânsul [Ἡ ζωὴ τοῦ Ἁγίου Μάρτυρος Βοεβόδα Κωνσταντίνου Μπρανκοβεάνου καί τῶν σὺν αὐτῷ μαρτυρησάντων]*, Editura “Sfântul Antim Ivireanul”, Râmnicu-Vâlcea 2014, σ. 50-51.

[11] Ἀξίζει νά σημειωθεῖ ὅτι τό Τιργόβιστε ἦταν ἡ Ἕδρα τῆς Μητρόπολης Οὐγγροβλαχίας ἀπό τίς 17 Αὐγούστου 1517 μέχρι τίς 8 Ἰουνίου 1668, ὅταν ἐπίσημα ἀποφασίστηκε ἡ μετακίνηση τῆς Μητροπολιτικῆς Ἕδρας στό Βουκουρέστι. Παράλληλα, ὁ περικαλλής ναός τῶν Ἁγίων Κωνσταντίνου καί Ἑλένης, τόν ὁποῖον ἵδρυσε ὁ ἡγεμόνας Κωνσταντῖνος Σερμπάν Μπασαράμπ (1654-1658), ἀνακηρύχθηκε Μητροπολιτικός Ναός (Βλ. Preot Prof. Dr. Mircea Păcurariu, *Istoria Bisericii Ortodoxe Române vol. I,* Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București 1980, σ. 243-345 καί *Istoria Bisericii Ortodoxe Române vol. II,* σ. 126)

[12] *Χριστιανικές καί πολιτικές συμβουλές πρός τόν Ἡγεμόνα Ἰωάννη Στέφανο Καντακουζηνό…*, ὅ.π., σ. 14-15.

[13] Γιά ἕναν ὁλοκληρωμένο κατάλογο μέ τά βιβλία πού τύπωσε ὁ Μητροπολίτης Ἄνθιμος ἤ πού τυπώθηκαν μέ τή δική του φροντίδα, βλ. Archimandrite Mihail Stanciu, *Holy Hierarch Martyr Anthim the Iberian, Metropolitan of Wallachia (1708-1716). His life and pastoral-missionary activity,* σ. 7-10.

[14] *Ἱστορία Ἱερά, ἤτοι τὰ Ἰουδαϊκά κατ΄ ἐπιτομὴν συγγραφέντα παρὰ τοῦ Εὐσεβεστάτου, Ἐκλαμπροτάτου, καὶ Σοφωτάτου, Αὐθέντου Κυρίου, Κυρίου Ἀλεξάνδρου Μαυροκορδάτου τοῦ Μεγάλου Λογοθέτου τῆς τοῦ Χριστοῦ Μεγάλης Ἐκκλησίας, καὶἐξ Ἀποῤῥήτων τῆς Κραταιᾶς Βασιλείας τῶν Ὀθωμανῶν. Καὶ διὰ δαπάνης τοῦ Εὐσεβεστάτου, καὶ Ὑψηλοτάτου Αὐθέντου, καὶ Ἡγεμόνος πάσης Οὐγγροβλαχίας, Κυρίου, Κυρίου, Ἰωάννου Νικολάου Βοεβόδα τοῦ Σοφωτάτου Υἱοῦ αὐτοῦ, ἐν τῇΣεβασμίᾳ Μονῇ τῶν Ἁγίων Πάντων, Ἀρχιερατοῦντος τοῦ Πανιερωτάτου, καὶ Θεοπροβλήτου Μητροπολίτου ΚυρίουἈνθίμου τοῦ ἐξ Ἰβηρίας, πρὸς τὸ διανέμεσθαι δωρεὰν πρὸς τοῖς Εὐσεβέσι διὰ ψυχικὴν αὐτῶν σωτηρίαν.* (Τό ἔργο εἶναι προσβάσιμο στήν Ψηφιακὴ Βιβλιοθήκη Νεοελληνικῶν Σπουδῶν: https://anemi.lib.uoc.gr)

[15] Βλ. Istoria Ilustrată a României, coord. Ioan-Aurel Pop și Ioan Bolovan, Editura Litera, București 2016, σ. 308-309.

[16] Σύμφωνα μέ ἄλλους ἐρευνητές πρόκειται γιά 67 βιβλία (Βλ. Archimandrite Mihail Stanciu, *ὅ.π.*, σ. 10).

[17] Preot Prof. Dr. Mircea Păcurariu, *Istoria Bisericii Ortodoxe Române vol. II*, σ. 150.

[18] Βλ. Antim Ivireanul, *Didahii,* Biblioteca școlarului, Editura Litera, București – Chișinău, σ. 279.

[19] Ὁ «αἰώνας τῶν Φαναριωτῶν» εἶναι εἶναι ἡ πιό ἀμφιλεγόμενη περίοδος τῆς ρουμανικῆς ἱστορίας. Ἀπό τούς Ρουμάνους ἱστορικούς ἔχουν ἐκφρασθεῖ οἱ πλέον ἀντικρουόμενες κρίσεις γιά τήν ποσφορά τῶν Φαναριωτῶν. Ἡ μία σχολή, πού συμπίπτει χρονικά μέ τήν ἀποκρυστάλλωση τοῦ ρουμανικοῦ ἐθνικισμοῦ, παρουσιάζει τόν «αἰώνα τῶν Φαναριωτῶν» ὡς τή σκοτεινότερη περίοδο τῆς ρουμανικῆς ἱστορίας. Ἡ ἄλλη, πιό σύγχρονη, ἔχει πολύ θετικότερη ἄποψη, ἐστιάζοντας κυρίως στήν πολιτιστική προσφορά, τίς κοινωνικές μεταρρυθμίσεις καί τό ἔργο ἐκσυγχρονισμοῦ τῶν Φαναριωτῶν. Πρίν ἀπό ὁποιαδήποτε ἀποτίμηση, ὀφείλει κανείς νά ἐξετάσει τό σύστημα διορισμοῦ τῶν Φαναριωτῶν. Αὐτό λειτουργεῖ ὡς μηχανή ἐσόδων τοῦ αὐτοκρατορικοῦ ταμείου, ἐξαιτίας τόσο τῆς φύσης τοῦ ὀθωμανικοῦ συστήματος, ὅσο καί τοῦ ἀδυσώπητου ἀνταγωνισμοῦ γιά τήν κατάληψη τῶν δύο θρόνων (Ἀλέξανδρος Μασαβέτας, *Κωνσταντινούπολη: Στίς ἄγνωστες γειτονιές τοῦ Κερατίου,* Ἐκδόσεις Πατάκη, Ἀθῆνα 2017, σ. 213-214).

[20] Neagu Djuvara, *O scurtă istorie ilustrată a românilor [Μιά σύντομη εἰκονογραφημένη ἱστορία τῶν Ρουμάνων],* Editura Humanitas, București 2015, σ. 214

[21] Βλ. Ion I. Nistor, *Istoria Românilor vol. I,* Editura Biblioteca Bucureștilor, București 2002, σ. 556-558 Istoria Ilustrată a României, coord. Ioan-Aurel Pop și Ioan Bolovan, Editura Litera, București 2016, σ. 309

[22] Ἱερομονάχου Μακαρίου Σιμωνοπετρίτου, *Νέος Συναξαριστής τῆς Ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας,* Τόμος Α΄ (Σεπτέμβριος), Ἔκδ. Ἰνδίκτου, Ἀθῆναι 2011, σ. 332.

[23] Preot Prof. Dr. Mircea Păcurariu, *Istoria Bisericii Ortodoxe Române vol. II,* σ. 159-160.

[24] Σύμφωνα μέ τόν Νέο Συναξαριστή, πιστεύεται ὅτι τόν ἔπνιξαν στήν λίμνη Σναγκῶβ, 25-30 χιλιόμετρα ἀπόσταση ἀπό τό Βουκουρέστι (*Νέος Συναξαριστής τῆς Ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας …* σ. 333)

[25] Βλ. Anton Maria del Chiaro, *Storia delle moderne rivoluzioni de la Valachia,* Editura N. Iorga, București 1914 Martiriul Sfinților Brâncoveni (Ediție redactată și îngrijită de L. S. Desartovici), Editura Sophia, București 2014, σ. 500.